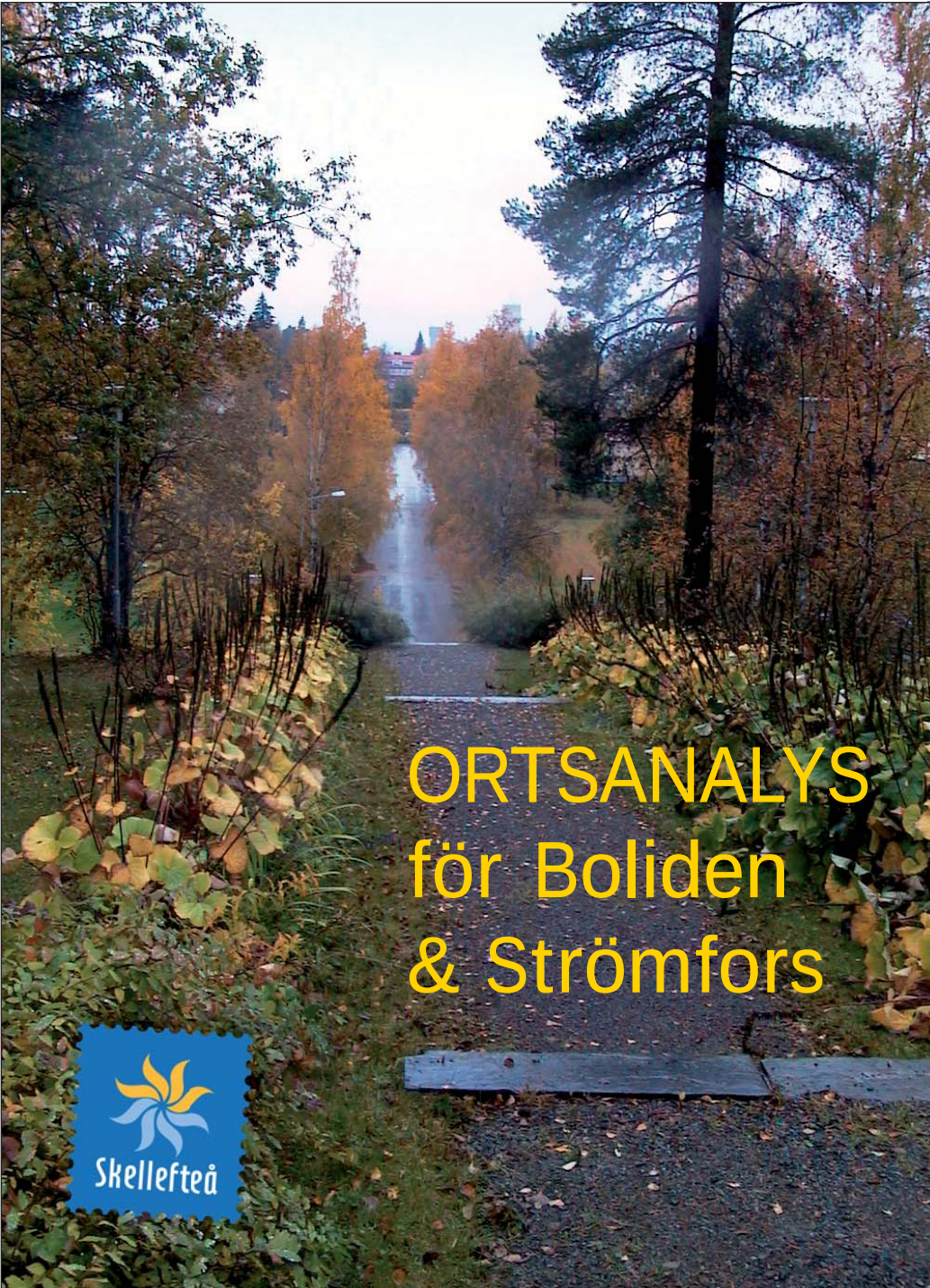

ORTSANALYS för Boliden & Strömfors

Boliden – det moderna samhällets kulturarv

Projektgrupp:

Hans Hedman, Bolidens hembygdsförening
Lage Johansson, Skellefteå museum
Lennart Marklund, Boliden Mineral
Lars-Bertil Nilsson, SKEBO
Harriet Wistemark, Skellefteå kommun, BMK
Rune Wästerby, Skellefteå museum

Attitydundersökning:

Annie Wästerby, Skellefteå museum

Layout:

Lage Johansson, Skellefteå museum

Foto:

Boliden AB:s arkiv/Skellefteå museum, s. 5, 6, 27
Lage Johansson, Skellefteå museum, s. 7, 12, 23, 26
Pernilla Lindström, Skellefteå museum, s.
Riksantikvarieämbetet/Pål-Nils Nilsson, flygfoto s. 10, 17, 18
Boliden Mineral AB, flygfoto s. 5, 12

Omslagsbilder:

t.v.: utsikt från disponentbostaden på Kullen mot anrikningsverket. Foto Lage Johansson, Skellefteå museum.
uppe t. h.: flygbild över Boliden, 1930-talet, det första Folkets Hus i förgrunden. Boliden AB:s arkiv/Skellefteå museum
mitten t. v.: tjänstemannabostäder på Kullen. Foto Pernilla Lindström, Skellefteå museum
mitten: t. h.: ”Färglådan” vid torget. Foto Rune Wästerby, Skellefteå museum
därunder: Strömfors, 1920-talets slut. Boliden AB:s arkiv/Skellefteå museum

Tryck: Skellefteå kommun 2006

BOLIDEN

– det moderna samhällets kulturarv

Ortsanalys, inledning

I projektet ”Boliden - det moderna samhällets kulturarv” har de kulturhistoriska värdena identifierats och beskrivits för att utgöra ett underlag för säkerställande och information kring dessa miljöer.

Denna ortsanalys har gjorts för att sammanfatta det tidigare dokumentations- och analysarbetet och för att se på tänkbara scenarier för Boliden-områdets framtid. Vi har beskrivit områdets starka och svaga sidor för att förstå utvecklingsmöjligheterna i Boliden och hur kulturmiljövärdena kan bevaras i denna utveckling. Projektet har bekostats av medel från Riksantikvarieämbetet.

Ortsanalysen har utarbetats av Rune Wästerby och Lage Johansson, Skellefteå museum och Harriet Wistemar, Bygg- och miljökontoret, Skellefteå kommun. På Skellefteå kommun har kartunderlag tagits fram av Carina Elenius, BMK, och statistiska uppgifter av Yngve Lindmark, KLK, och Lars-Bertil Nilsson, SKEBO.

Skellefteå den 19/1 2006

Innehåll

BAKGRUND.....2

HISTORIA.....4

LANDSKAP OCH GRÖNSTRUKTUR.....8

HUVUDSTRUKTURER.....10

STRÖMFORS–BONDBYN SOM BLEV GRUVSTAD.....13

TRAFIKMÖNSTER.....14

FUNKTIONER.....16

FOLKLIV OCH ATTITYDER.....18

BEFOLKNING.....21

STARKA OCH SVAGA SIDOR.....23

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER.....24

BAKGRUND

Geografiskt läge

Boliden ligger ca 30 km väster om Skellefteå i Skellefteå kommun. Naturgeografiskt tillhör området region 30 a, ”Norrlands vågiga bergkullterräng med mellanboreala skogsområden”. Samhället byggdes upp sedan en guld-förande malmfyndighet påträffats 1924. Gruvnäringen har präglat ortens hela historia. Boliden är omgivet av skogsmark och ligger tämligen högt, ca 220-240 m ö h. En gata i samhället heter ”Marina gränsen” och ligger på högsta kustlinjen i detta område. Mot norr vätter samhället mot Klintforsån och dess dalgång, där flera äldre jordbruksbyar ligger, bl.a. Strömfors, där gruvbolaget först slog sig ner på 1920-talet. Strömfors växte då explosionsartat under ett par år, för att sedan stagnera. Gruvbolaget styrde hela samhällsbygget i Boliden och ansvarade för skötseln fram till 1965 då Skellefteå landskommun blev huvudman.

Norr om Strömfors, mellan Kågedalen och Klintforsån, ligger ett av länets mest biologiskt och geologiskt intressanta områden, med stor förekomst av *norna*, *guckusko*, *finnros* m fl. Brännberget (35 ha) är skyddat som naturreservat.

Kommunikationer

Malmfyndet gjordes i väglöst land, men en väg byggdes från Strömfors när malmen började brytas. Den anslöt till den gamla vägen Skellefteå-Jörn som går längs Klintforsån. I början av 1960-talet byggdes en ny väg Skellefteå-Boliden, nuvarande väg 95, som av-

sevärt förkortade restiden. Bussförbindelserna mellan Skellefteå och Boliden är goda – 12-13 turer i vardera riktningen på vardagar, de flesta på morgonen och eftermiddagen. Restiden är 30-45 minuter beroende på om det är direktbuss eller om man stannar efter vägen. År 2003 pendlade 245 personer in till Boliden för att arbeta. Utpendlingen var dock högre, 408 personer. En järnväg med anslutning till banan Bastuträsk-Skelleftehamn anlades 1929. Anslutningsbanan användes i första hand för transporter av slig till smältverket i Skelleftehamn. Banan lades ner 1991.

Befolkningsfakta

Boliden hade 1 556 invånare år 2003, varav 56% i åldern 16-64 år. Medelåldern i Boliden är 44,9 år. I Strömfors är medelåldern något lägre, 40,2 år. Av förvärvsarbetande män boende i Boliden är 174 st (53%) sysselsatta inom tillverkning och utvinning, följt av handel och kommunikation, 52 st (16%) medan vård och omsorg har den största delen sysselsatta bland Bolidens kvinnor, 92 st (32%), följt av utbildning och forskning med 51 st (17%). För 2003 var inflyttningen större än utflyttningen (+11) medan dödstalet var större än födelsetalet vilket gav 0 i befolkningsförändring.

Strömfors hade 2003 160 invånare med en medelålder 40,9 år. Bland männen var drygt hälften av de yrkesverksamma sysselsatta i tillverkning och utvinning, 23 av 40 st. Av kvinnorna arbetade de flesta, 12 av 28 st, inom vård och omsorg. Befolkningsförändringen 2003

slutade på +5 personer tack vare inflyttning.

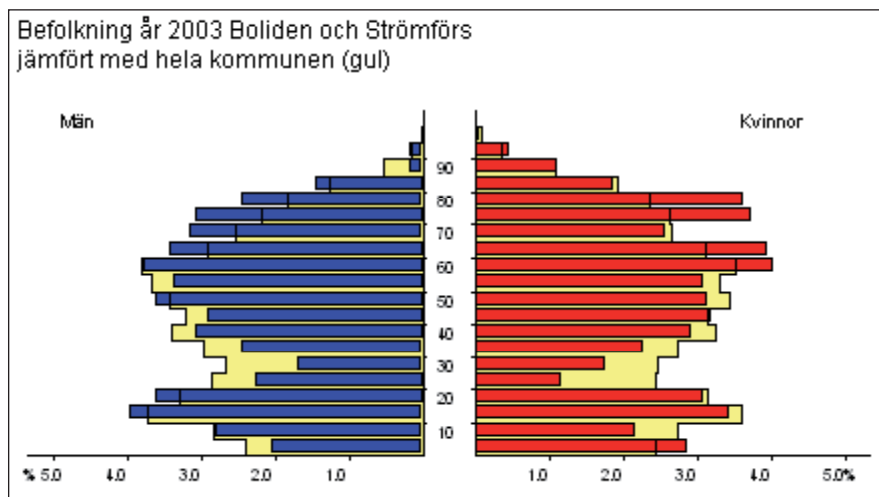
Sedan slutet av 2002 har Migrationsverket en förläggning för asylsökande i Boliden. Som mest har ca 460 flyktingar bott i samhället. Nu har trycket minskat och verket drar ner antalet platser i Boliden. Det leder till fler tomma lägenheter, vilket får följden att det kommunala bostadsbolaget försöker minska sitt lägenhetsinnehav. Idag har SKEBO 286 lägenheter i Boliden, varav Migrationsverket hyr 57 lgh. Rivningar kan bli aktuella.

Näringsliv

Boliden Mineral AB har ca 400 anställda i Boliden-området (i Skellefteå kommun är ca 1200 sysselsatta vid företaget och man är därmed fortfarande det största industriföretaget i kommunen). Gruvan i Boliden är nedlagd sedan 1967 men anrikningsverket är i drift. De aktiva gruvorna i Renström och Petiknäs ligger inom 20 km avstånd från samhället. Det för närvarande snabbast växande industriföretaget i området är Bergteamet AB. Företaget som sysslar med gruventreprenader har 2005 ca 100 anställda, och förutom Boliden AB kunder över hela landet. Industriteknik Nord, som bygger och underhåller industrianläggningar, och Boliden Mekaniska Verkstad är andra industriföretag som vuxit upp i anslutning till Boliden AB. Industriteknik har ca 150 anställda.

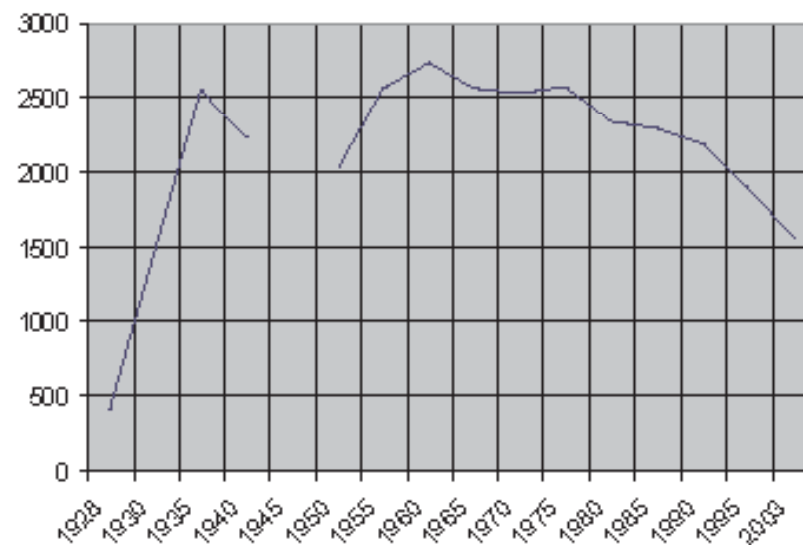
Skellefteå kommun, norra delen

Slutsatser

- Utpendlingen från Bolidenområdet är större än inpendlingen.
- De flesta i Boliden arbetar inom industrin. Boliden Mineral AB är fortfarande den största arbetsplatsen, men några andra industriföretag med gruvanknytning har växt under senare år, som Industriteknik Nord och Bergteamet.
- Bolidenområdet har fler äldre (över 65 år) än kommunens genomsnitt.
- Boliden hade, efter flera års nedgång, ett oförändrat befolkningstal 2003 och Strömfors visade en ökning av befolkningen.
- En fortsatt minskning av Migrationsverkets verksamhet kan leda till rivningar av kommunägda fastigheter. Det kan också påverka befolkningstalet negativt.

Befolkningsutvecklingen i Boliden

HISTORIA

Ortsutveckling

Utvecklingen av Boliden är unik för området och är helt knuten till gruvbrytningen. De kringliggande byarna Strömfors och Bjurliden upptogs som nybyggen 1778 resp. 1818 och där levde man helt på jordbruk före 1920-talet. Från förhistorien finns föga känt. Vid Gillervattnet påträffades vid ett vägbygge ett vikingatida spänne av brons – ett av få vikingatida fynd i kommunen. Vikingatiden är perioden 800-1050 e. Kr. Troligen pekar fyndet på att man haft östliga handelskontakter. I närheten av spännet upptäcktes också skörbränd sten och kol, som har bedömts som boplatslämningar.

Ett spår av tidig industriell verksamhet är Nasafjällsvägen, som gick mellan Krångfors och Avaviken vid Hornavan under den andra brytningsperioden i silvergruvan i Nasafjäll, 1771-1810. Leden passerar strax väster om Boliden och Gillervattnet. Den är idag vandringsled.

Malmletandet i Västerbotten började under Första världskriget, då metaller blev en bristvara. Från 1918 bedrev Centralgruppens Emissionsbolag malmprospektering i norra Västerbotten. Bolaget var bildat av Sveriges Privata Centralbank för att driva fram nya företag, fusioner m. m.

Den 10 december 1924 gjordes ett avgörande malmfynd på Fågelmýran i byn Bjurliden. Borrproverna visade sig ha en guldhalt av 18 g/ton, vilket var sensationellt! Platsen för fyndet fick namnet Boliden. Marken hörde

till byn Bjurliden och troligen fick gruvan sitt namn p.g.a. ett feltryck på kartan. Under 1925 köpte det nybildade Skellefteå Gruv AB upp mark i Bjurliden och i Strömfors, norr om malmfyndigheten. En väg byggdes då också från Strömfors till Boliden, så man fick en vägförbindelse med Skellefteå och kusten. Gruvbrytningen i Boliden startade i början av 1926. Malmen gick på export till att börja med, eftersom det inte fanns smältverk i Sverige med möjlighet att ta hand om den komplexa svavelkismalmen från Boliden. Den första malmlasten gick i juni månad med lastbil från Boliden till Klintfors station utanför Skellefteå.

Tidningarna beskrev Boliden som ett ”Sveriges Klon-dyke”. Brytningen i Boliden pågick till 1967. Totalt bröts 8,3 miljoner ton malm som gav bland annat 125,2 ton guld. Idag arbetar ca 400 inom företaget i Bolidenområdet. Anrikningsverket, byggt 1953, tar hand om malmen från Bolidens gruvor i Skelleftefältet. För närvarande bryts malm i Kristineberg, Renström, Petiknäs och Maurliden

Mönstersamhället Boliden

Till att börja med bodde gruvans personal i närbelägna byn Strömfors, en jordbruksby från 1700-talet. Men gruvbolaget insåg att Strömfors inte skulle kunna rymma all verksamhet som skulle knytas till gruvan och man såg också en oreglerad tillväxt som icke önskvärd – kåkstadsbebyggelsen i Malmberget framhölls som varnande exempel. Därför ansåg bolaget att de borde

stå för samhällets planering och skapade förutsättningarna för denna. Man uppdrog åt arkitekten Tage William-Olsson att göra en stadsplan, som var klar 1926. Den fastställdes som byggnadsplan 1929 med särskilda byggnadsföreskrifter. Planen hade solfjäderform, med disponentbostaden i ena fonden och klar uppdelning mellan områden med arbetar- och tjänstemannabostäder. Bostäder och bolagshus var i de flesta fall ritade av en annan arkitekt, John Åkerlund, som också ritade byggnader i Skelleftehamn för Bolidenbolaget. Bolaget byggde också upp en handelsträdgård för att kunna förse de nya egnahemsträdgårdarna med lämpliga växter. Samhällsbygget väckte stor uppmärksamhet och många reportage gjordes härifrån. Fredrik Böök besökte platsen och även Ludvig Nordström, som kallade Boliden för ”det nyaste Sverige”. Bolaget satsade på långsiktighet och hade avsikten driva gruvan under lång tid, vilket också fick genomslag i samhällsplaneringen. Den 1/1 1965 övergick skötseln av Bolidens samhälle till Skellefteå landskommun. Fram till detta datum var samhället i praktiken helt styrt av Bolidens Gruv AB.

Redan på 1920-talet fanns skola, postkontor, telegraf, polis, brandstation, badhus och tvättinrättning i Boliden – allt initierat av bolaget. Företaget stöttade också föreningslivet och gav tomtmark till både Folkets Hus och flera frikyrkor. Föreningslivet var enormt blomstrande i Boliden – minst ett 50-tal föreningar fanns. Gruvarbetareförbundets avdelning 85 bildades 1925 och den Socialdemokratiska arbetarekommunen startade 1926.

Bolidens Förening För Idrott (BFFI) bildades 1926 och gruvbolaget upplät mark för byggandet av idrottsplatsen Malmbacka. Klubben var under 1950-talet en av länets främsta i bandy och även känd för goda brottare. Med industrins framväxt följde också etableringen av butiker. Enligt en statlig företagsräkning 1930 fanns ovanligt god service i Boliden jämfört med andra medelstora samhällen.

Bolidenbolagets intresse att skapa en ordning och långsiktighet bygger till stor del på erfarenheterna från Norrbottens malmfält, där ”kåkstäder” – närmast slumområden – växte upp utan någon planering från vare sig samhälle eller gruvbolag. Arbetarna levde i sanitärt dåliga miljöer där alkoholberoende och kriminalitet var stora problem. Detta var något som företagets VD Oscar Falkman önskade undvika till varje pris; man ”måste förebygga uppkomsten av sådan kåkbebyggelse, som

förekommit vid en del andra nystartade arbetsplatser i övre Norrland, och som där medfört mindre önskvärda konsekvenser” skriver han 1953. Metoden att förebygga detta var att styra planeringen av samhället och skapa förutsättningar för en ordnad samhällsbildning, där familjen var en central enhet. Detta i kontrast till kåkstäderna, där ”kvinnor och män var logerade på ett sätt som var oförenligt med familjebegreppet”, som en journalist skildrade förhållandena 1898. I Boliden var det i stället ordningsidealet som premierades – ibland bokstavligen, genom tävlingar och utmärkelser. Hos arkitekterna som deltog i uppbyggnaden av Boliden, William-Olsson och Åkerlund, var trädgårdsstaden en idealbild. Trädgårdsplanering och skapande av parker var vid denna tid en hygienfråga för samhällsplanerare och politiker.

Strömfors

Byn var innan gruvbrytningen en jordbruksby, insynad som nybygge 1778, men fick under de första åren efter malmfyndet rollen som centralort för gruvbolaget. Bolaget upprättade ett provisoriskt kontor, och här inhystes också arbetsstyrkan under dessa år. Framtiden var spännande och gulddrömmarna blommade bland alla skikt i samhället. Före 1925 fanns i Strömfors 36 personer bosatta på åtta fastigheter. Siffran hade 1928 stigit till 443 personer och under åren 1926-27 byggdes närmare 50 bostäder i Strömfors. Åren 1925-26 etablerades 18 affärer i byn och här fanns fem diversehandlar, kaféer, matserveringar, klädaffärer m.m. Bygget var till att börja med helt oreglerat och tendenser till markspekulation kunde märkas. På 1970-talet skedde en viss inflyttning och några nya villor byggdes, men befolkningsökningen blev kortvarig.

Egnabem vid Ringen 1943

Egnabem 2004

Bostäder vid Finnforsvägen 1943

Bolidens industriområde

Kommunala planer

Den första stadsplanen från 1926 kompletterades under 1950-talet, då man planerade nya bostadsområden i väster och söder, med arkitekten Poul Stampe som ansvarig för planen. Planen omfattade villakvarter, kedjehus och ett närcentrum, men den blev inte helt realiserad – det planerade närcentrat kom att ersättas av en kiosk, och vissa kedjehus ersattes av villor.

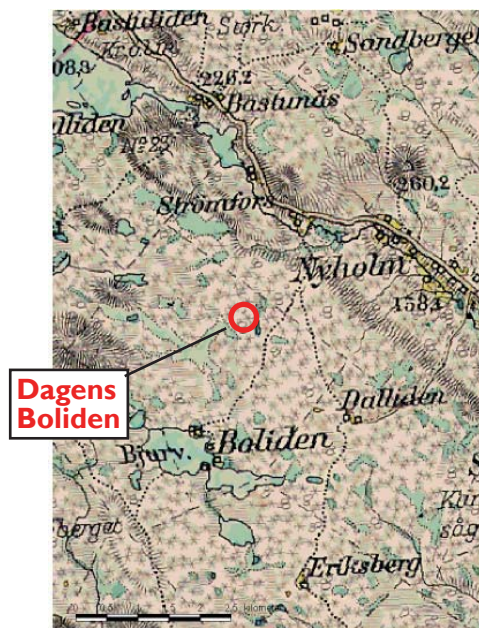
År 1955 fattades en första överenskommelse mellan Skellefteå kommun och Boliden Gruv AB om skötseln

av Bolidens samhälle. Kommunen skulle då sköta ”yttre centrum” och gruvbolaget ”inre centrum”, dvs. den stadsplanelagda delen. Avtalet var 10-årigt och 1965 antogs ett nytt avtal där Bolidens skötsel helt övergick till Skellefteå landskommun.

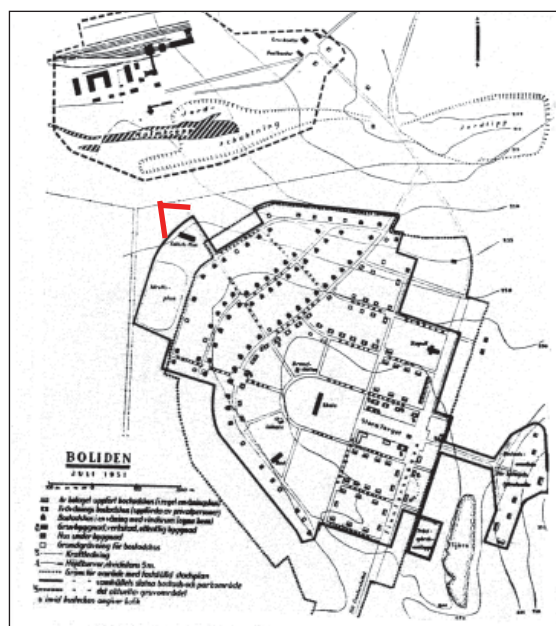
För Strömfors upprättades en tomtindelingsplan 1926, men från 1927 stagnerade byggnationerna när Bolidens samhälle byggdes ut i allt raskare takt. En viss inflyttning i byn skedde på 1970-talet under ”gröna vågen”.

Slutsatser

- Bolidens historia är unik för kommunen och samhället utgör en betydelsefull kulturmiljö.
- Namnet Boliden är ett internationellt varumärke.
- Metallutvinningsindustrin har varit en viktig del av näringslivet i kommunen sedan 1920-talet.
- Strömfors historia och utveckling är intressant som kontrast till Boliden.
- Rivningar i Boliden kan hota bevarandevärda kulturmiljöer.

Generalstabens karta 1902. Byn Bjurliden kallas här felaktigt ”Boliden”.

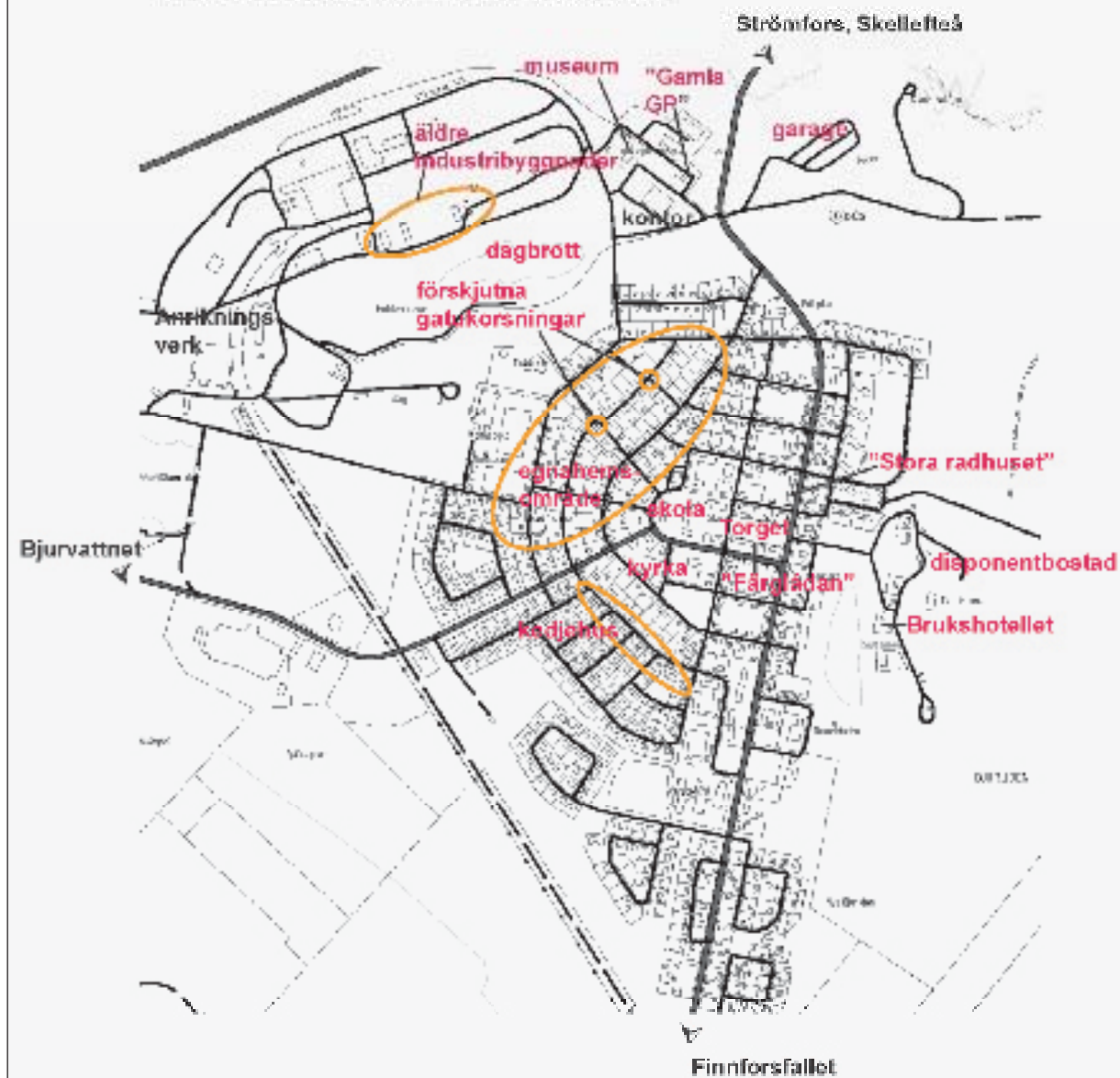

Plan över Boliden 1931

Flygfoto Boliden 1930-tal, mot SÖ. Fotovinkeln markerad på stadsplanen t v.

Orienteringskarta, Bolidens samhälle

Gatuskylt i Boliden. Bertil Norén var VD i Bolidens Gruvaktiebolag 1959-68.

Frälsningsarméns lokaler i Boliden

LANDSKAP OCH GRÖNSTRUKTUR

Landskapsbild

Boliden ligger ca tre mil från Skellefteå stad i inlandet. Platsen ligger inbäddat i skogslandskapet. Det omgivande landskapet är relativt kuperat med vidsträckta barrskogar avbrutna med lägre liggande myrmarker. Vegetationen domineras av lavrika tallskogar med inslag av gran och björk. Boliden kom till enbart genom gruvverksamheten och lades ut i ett barrskogsdominerat skogslandskap, utan någon annan förankring än gruvan. Bebyggelsen ligger därför omgärdad av skog. Det var ingen jordbruksbyggd som togs i anspråk.

Strömfors fanns sedan tidigare etablerat som by och ligger avskilt från själva Boliden. Bebyggelsen ligger vackert i en sluttning mot söder. Strömfors har en bebyggelse som ligger i anslutning till den gamla landsvägen som en hållpunkt i landskapet. Nedanför bebyggelsen ligger ett vattendraget Klintforsån.

Väster om Bolidens samhälle ligger gruvområdet med dagbrottet. Gruvområdet kan man inte ana från bebyggelsen i själva samhället. Finnforsvägen är en viktig axel som går genom och delar upp samhället.

Något stort landskapsrum finns inte i anslutning till bebyggelsen. Det är endast vid gruvområdet som man finner ett stort öppet landskapsrum med ett eget landskapsrum för dagbrottet. Ett mindre landskapsrum finns vid Sidtjärn och Disponentparken.

Parker och grönsstruktur

Bolidens grönsstruktur består till stor del av villatomter samt gårdsmiljöer intill flerfamiljshusen. Gårdarna är i stort sett väl bevarade och ger ett fint ”parkinslag” i Boliden. Grönsstrukturen som finns för Boliden är formad av den stadsplan som togs fram år 1926, där arkitekten inspirerats av de idéer som kom från England om trädgårdsstaden. I Boliden har man nära ut till naturen, eftersom bebyggelsen är inramad av skogsmark. Vegetationen är koncentrerad till kanterna av samhället med skog i huvudsak barr som dominerar.

En del bostadshus har rivits i Boliden under de senaste åren. Där dessa stod har nya grönområden tillkommit, utformade som öppna gräsytor.

Tage William-Olsson, som ritade stadsplanen för Boliden, ansåg att en genomfartsväg bör omges av ett obebyggt parkbälte. Det var dels en säkerhetsfråga för barnen; dels ett sätt att motverka buller och damm från gatan. Detta finns inte riktigt kvar i Boliden. Arkitekten John Åkerlund, som anlätades av Bolidenbolaget, ansåg att lummighet var något att eftersträva i samhället. För att skapa detta ritades egna med trädgårdar. Odling på den egna tomten uppmuntrades. Dessa villaträdgårdar är ett viktig karaktärsdrag i Boliden.

Disponentparken

Parken består av en rak planterad björkallé som leder fram till en bred trappa som i terrasser leder upp till

disponentvillans trädgård. Där finns en gårdsanläggning med vattenfontän i mitten.

Formen på trädgården, med stenmur samt grusgång och trappan ner mot samhället tillsammans med den naturliga parken, är det som är bäst bevarat från ursprunget.

Det finns några ytterligare parkområden i Bolidens samhälle. Men i ursprungstankarna var det nog Disponentparken samt området nedanför villan med Sidtjärn och växthus som var utlagt som park. Området vid kyrkan är också ett grönområde som ger en viktig karaktär i samhället.

Centrumparken

Parken anlades 1946 på den plats där torget tidigare hade legat och byggdes med pengar som Bolidenbolaget hade ställt tillförfogande. Det tidigare torget hade bestått av en flack grusad yta, grusad trottoar med kullerkantsten. Parken planterades och fick grus- och skiffergångar. Parken ligger centralt och den bäst bevarade parkmiljön i Boliden. Den har en relativt öppen karaktär och har tvåvåningshus på kanterna med egna trädgårdar vilka inte är vända mot parken.

”Östermalmsparken”

Den 1950 ritade östra delen av Boliden hade i planförslaget en park, med planer på att anlägga damm, gräsytor och gångstråk. Området består idag av en fotbollsplan samt en gräsyta med björk och barrträd samt några blommande buskar.

Sidtjärnsområdet

Grönområde, planerat som "Östermalmsparken"

Centrumparken

Folkets park

Vid Folkets Hus började en park anläggas 1931 och sedan anlade man i etapper. Den ligger i utkanten av Bolidens centrum, mot gruvområdet. Den här parken passerar man inte igenom på vägen, utan hit kommer man för att man skall till Folkets hus.

Geologi

Den dominerande jordarten är morän för hela det aktuella området.

Strukturer

Gruvområdet i områdets nordvästra hörn är en stark barriär som man inte passerar. En tidigare barriär var det gamla järnvägspåret som nu mera är borttaget och används som promenadstråk. Viktiga målpunkter i samhället Boliden är centrum med skola, affärer m m.

Bebyggelsen ligger mellan gruvområdet och disponentvillan med brukshotellet. Dessa avgränsar samhället i öster och väster. Området med disponentvillan ligger på en höjd, Kullen, och man får där igenom en höjdskillnad i förhållande till övrig bebyggelse.

Slutsatser

- Parkerna betyder mycket för intrycket av Bolidens samhälle och det är viktigt att de finns kvar.
- Underhållet av parker och grönområden måste planeras långsiktigt.
- Vid rivningar av hus i Boliden måste de nya ytornas funktion och form planeras.

Disponentparken

HUVUDSTRUKTURER

Gator

Bolidens samhälle är beläget uppe på en åsrygg. I öster avslutas samhället med ytterligare en höjning i topografin, medan den myr där gruvan är belägen utgör avslutningen mot väster. Området var jungfrulig mark till dess gruvan öppnades och stadsplan upprättades 1926.

Strukturen präglas fortfarande av Tage William-Olssons ursprungliga stadsplan. Dess utgångspunkt var den gamla svenska bruksorganisationen tolkad och kompletterad med trädgårdsstadens stadsplaneideal.

Genom samhället löper i nord-sydlig riktning den huvudsakliga kommunikationsleden Finnforsvägen. Längs denna led matas all trafik till och från samhället. Den öst-västliga huvudaxeln utgörs av Disponentvägen (numera Noréns väg) som löper från disponentbostaden på höjden i väster, över torget och skolan för att fortsätta i Den gyllene medelvägen.

Bostadsgatorna präglas förutom av sina krökningar i vertikalplanet som byggs upp av topografin, av deras krökningar i horisontalplanet. Detta begränsar perspektiven och ger bostadsmiljöerna ett slutet intryck. När man färdas längs gatorna förändras hela tiden synintrycken och ger därmed förutsättningar för variationsrika vyer in på de stora, planterade gårdarna.

Bebyggelse

I väster uppe på höjden finns, monumentalt belägen disponentbostaden, omgiven av några större bostäder för högre tjänstemän. Här finns även brukshotellet. Längs Finnforsvägen ligger några kvarter med flerbostadshus som byggdes av gruvbolaget.

De privata fastigheter som bebyggdes i samhällets centralare delar uppfördes alla i två hela våningar, och inrymde förutom bostäder även någon form av verksamhetslokal. Utanför Storgatan utgörs bebyggelsen av egna hem i 1 våning med inredd vind på stora trädgårdstomter. Bebyggelsen ger ett välordnat intryck med sina likartade volymer och de enhetliga placeringarna vid gatan.

Öster om Finnforsvägen karaktäriseras området mest av de grönytor som tidigare utgjort disponentparken. Från vägen har dock bebyggelsen växt ett stycke österut och visar exempel på såväl villor och parhus som hyres- och bostadsrätter. Ett område i samhällets sydvästra del som planlades 1956 inrymmer förutom villor, hyreslägenheter i tvåvånings lamellhus och ett större antal kedjehus.

Nyare villabebyggelse är förlagd längs separata villagator i söder som saknar egentlig kontakt med det gamla planområdet.

Struktur och stråk

Finnforsvägen är det nord-sydliga huvudstråk som står för trafikmatningen till och från samhället. Det öst-västliga stråket genom samhällets mitt är framförallt ett kognitivt stråk, som tydliggör maktstrukturen i det tidiga 1900-talets gruvsamhälle.

Skolan och centumparken som tidigare var torg, är samhällets kärna. I anslutning till denna finns service i form av affärer, restaurang, simhall, sporthall och kyrka. Här finns också busstation, bank och svensk kassaservice. Storgatan var tidigare en viktig affärsgata, men har med tiden och med butiksnedläggningar alltmera förlorat den funktionen.

Viktigare gångstråk utgörs av Gruvgatan och Gyllene Medelvägen som utgår från skolan och leder till Folkets hus respektive idrottsplatsen Malmbacka.

Landmärken

Anrikningsverket och dess lave utgör det enda egentliga landmärket i området, i den bemärkelsen att det är synligt på längre avstånd, framför allt när man närmar sig samhället från väster. När man närmar sig från öster är den totala avsaknaden av landmärken det mest påfallande förhållandet: man ser inte samhället förrän man kommit in i detsamma. I det mindre formatet kan alla de fondbyggnader som sluter gaturummen även betraktas som ett slags landmärken som kan underlätta orienteringen.

Barriärer

Samhället avgränsas på ett ganska tydligt sätt av skogen. Några öppna vyer erbjuds inte, utan området präglas av slutenhet. Skogen är dock i huvudsak allmänt tillgänglig för rekreation och utgör ingen faktisk barriär, endast en visuell. Det smala skogsområdet mellan idrottsplatsen - Folkets hus och industriområdet vid gruvan är den mest tydliga faktiska barriären. Industriområdet är inhägnat och tillgängligt endast genom särskilda tillfartsvägar.

En tydlig delare i samhället utgörs också av Finnorsvägen, den väg som står för all trafikmatning. Genomfartstrafiken är dock måttlig och trafikbelastningen är allmänt inte av den storleken att barriäreffekten upplevs som särskilt stor. Däremot utgjorde tidigare disponentparken en barriär som den vanlige arbetaren inte utan ärende överskred.

Knutpunkter

Torget och området kring skolan upplevs som samhällets centrum, vilket också ursprungligen var avsett. Detta trots att handel och annan centrumbildande service numera ligger på en ganska låg nivå.

Busstationen är en kommunikativ knutpunkt. Den har även fungerat som informell samlingspunkt framför allt för barn och ungdomar. Storgatan har varit en viktig handelsgata. Dess korsning med Gruvgatan kan ännu uppfattas som en knutpunkt, liksom landstingets nya

central i samhällets södra del. På senare år har området kring Sidsjärnen blivit en allt viktigare träffpunkt, vid Bolidenbornas motions och rekreativa aktiviteter.

Slutsatser

- Boliden är mycket medvetet uppbyggt kring ett konsekvent utformat gatunät med krökningar, förskjutningar och brutna perspektiv.
- Bebyggelsen är samlad i kategorier och ger ett välordnat intryck med sina likartade volymer och formspråk, samt de enhetliga placeringarna vid gatan.
- Viktiga knutpunkter och stråk finns i samhällets mitt: torget, skolan, busstationen, korsningen Storgatan-Gruvgatan.
- Samhällets enda tydliga landmärke är anrikningsverkets lave.
- Gaturummens fondbyggnader tydliggör strukturen och underlättar orienteringen.
- Gruvområdet utgör en barriär mot väster.
- Utblickar kan endast erbjudas från höjden i öster där brukshotellet och f. d. disponentbostaden finns.
- Samhällets uppbyggnad och struktur karaktäriseras i övrigt av slutenhet.

Teckenförklaring

- * Landmärke
- ➡ Utblickar
- Knutpunkter
- ⋯ Stråk
- Barriär

STRÖMFORS - BONDBYN SOM BLEV GRUVSTAD

Strömfors före 1924 bestod av några få, utspridda jordbruksgårdar belägna mellan Klintforsån och landsvägen mot Jörn. Utvecklingen efter malmfynden innebar att hus började uppföras på relativt små villatomter längs landsvägen, samt längs den nyanlagda vägen in till gruvan. Snart räckte inte tomterna längs vägen, så man började även bebygga i en andra rad bakom de tomter som var belägna närmast vägen, med bitvis komplicerade utfartsvägar

De hus som byggdes var av mycket varierande typ; Från små och enkla envånings byggnader, till stora, stadsmässiga flerfamiljshus. En större affärsfastighet uppfördes vid korsningen mot Boliden, samt ett större flerbostadshus som fungerade som hotell. Men de flesta var ordinära bostadshus i resvirke, byggda enligt det tidiga 1900-talets och 1920-talets former. Viss komplettering av bebyggelsen har förekommit genom åren.

Vad som framförallt karaktäriserar bebyggelsen i dagens Strömfors är att den är blandad och oregelbunden. Det interna vägnätet med små, krokiga och enkla utfartsvägar från tomterna ger en vildvuxen prägel. Av den rikliga service som tidigare funnits, finns idag inget kvar.

Struktur och stråk

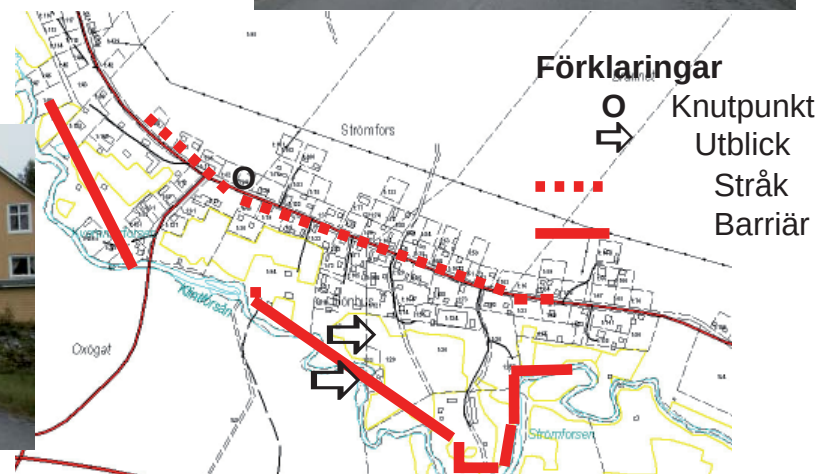
Strömfors är en smal och långsträckt by längs landsvägen och belägen på en sluttning ner mot Klintforsån. Byns största anhopning av bostäder finns öster om Bolidenkorsningen och den glesnar mot väster, där byn fortfarande har mera karaktären av jordbruksby.

Barriärer och utblickar

Klintforsån utgör en barriär mot söder, samtidigt som den förhöjer områdets kvalitet som bostadsmiljö. Skogen och höjden i norr skulle i någon mån också kunna uppfattas som barriär. Bebyggelsens läge på sluttningen ner mot ån erbjuder fina utblickar över dalgången och odlingslandskapet, samt rikligt med solljus.

Slutsatser

- Strömfors är en långsträckt by med ett varierat och oregelbundet bebyggelsemönster.
- De små, spontant tillkomna utfartsvägarna ger byn en speciell karaktär.
- Bebyggelsens läge ger fina utblickar över dalen och odlingslandskapet samt ett gynnsamt växtklimat.
- Byn har en tydlig öst-västlig rörelseriktning, med ån som barriär i söder och i någon mån skogen och höjden i norr.

Förklaringar

- Knutpunkt
- ⇨ Utblick
- Stråk
- Barriär

TRAFIKMÖNSTER

Vägar

Den stora trafikleden mellan Skellefteå och Boliden är väg 95, som går vidare västerut mot Jörn och Arvidsjaur. Vid avfarten mot Boliden går också väg 370 västerut mot Norsjö och Malå. På denna väg sker malmtransporterna från Skelleftefältets gruvor (Kristineberg, Renström, Petiknäs, Maurliden, Storliden) till anrikningsverket i Boliden. Sträckan Boliden-Skellefteå är starkt trafikerad, ca 2500 fordon/dygn (2003). Väg 370 har ca 1300 fordon/dygn (2001).

Genom Boliden går i nord-sydlig riktning väg 805 som byggdes vid gruvbrytningens start, 1926-27, som förbinder Strömfors och Finnforsfallet, där det tidigare fanns en järnvägsstation på linjen mellan Skelleftehamn och Bastuträsk. Väg 805 heter i Bolidens samhälle Finnforsvägen. Enligt mätningar 1995 var fordonsmängden genom samhället då ca 850/dygn.

Strömfors ligger vid den gamla landsvägen från 1800-talet som gick mellan Jörn och Skellefteå. Den är grusad och ca 100 fordon/dygn färdas genom byn.

Biltrafiken i centrala samhället har man allt sedan anläggandet av samhället försökt separera från bostäderna – på egnahemsområdena fanns inga bilgarage, utan när behovet uppstod kom garage att uppföras vid den s. k. Tippen. Det låg utanför stadsplanens område och bilägarna fick fritt utforma sina garage. Därigenom fick byggnaderna en ovanligt individuell utformning, som

kontrasterar mot enhetligheten i samhället i övrigt. Stadsplanens s.k. ”turbinkorsningar” gör också att fordonshastigheten bringas ner i egnahemskvarteren.

Cykeltrafik

Intill Finnforsvägen finns cykelbana från väg 95 till Bergmästargatan. Längs Bjurvägen finns ett längre stycke cykelbana. Annars är det endast korta sträckor inom samhället som inte utgör något sammanhängande nät.

Järnväg

En anslutning till banan Skelleftehamn-Bastuträsk byggdes 1929 för transport av malm och slig till Rönn-skärsverken. Persontrafik har endast undantagsvis skett på denna järnväg, t. ex. när Ivar Kreuger besökte sitt företag Bolidens Gruv AB. År 1991 lades banan ner och transporterna av slig från anrikningsverket i Boliden till smältverket sker numera med lastbilar.

Kollektivtrafik

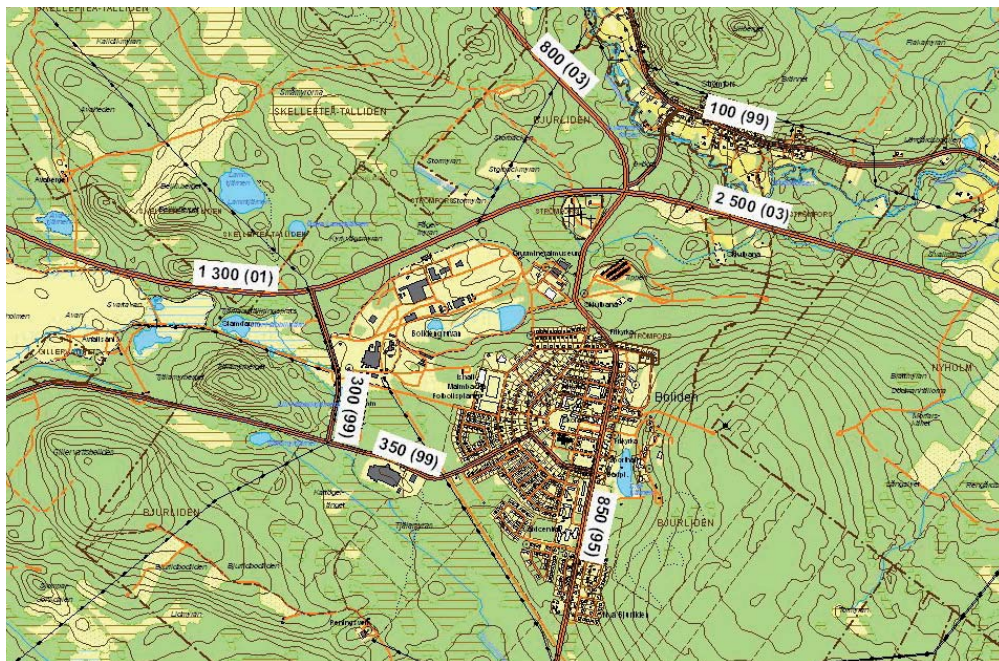
Busstation finns i Bolidens centrum. Bussar till och från Skellefteå går 12-13 turer per dygn. Många pendlar in från Skellefteå till arbetsplatser vid i första hand Boliden Mineral, men ännu fler boende i Boliden pendlar ut till sina arbetsplatser.

Slutsatser

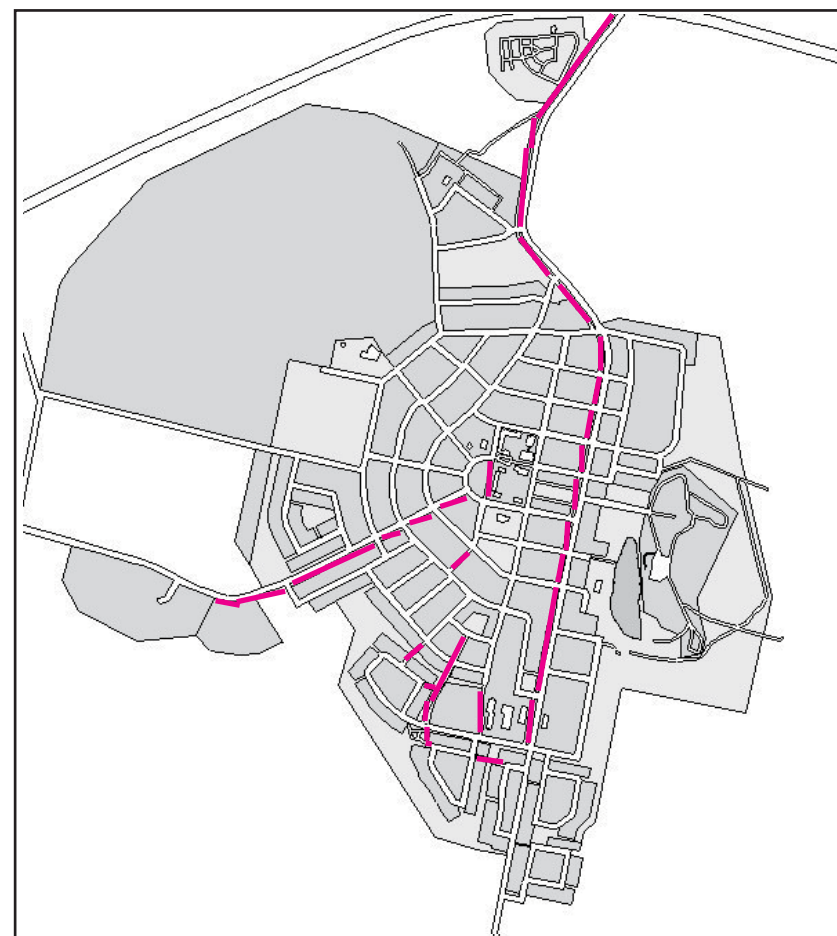
- Boliden har goda bussförbindelser med Skellefteå.
- Väg 95 är starkt trafikerad.
- Alla transporter inom gruvindustrin går numera med lastbil, sedan linbanan och järnvägen lagts ner.

Garage vid Tippen i Boliden.

Trafikflöden i Bolidenområdet , enligt Vägverkets mätningar (avrundade värden).

Gång- och cykelvägar i Bolidens samhälle.

FUNKTIONER

Bolidens stadsplan, upprättad 1926, utgick från en uppdelning mellan arbete och boende och även mellan trafik och boende. Gruvområdet och det gamla dagbrottet ligger avskilt från centrum med bostäder, skola m.m.

Bostäder

Gruvsamhället Boliden byggdes upp av gruvbolaget, med åtskilda områden för högre tjänstemän, lägre tjänstemän och arbetare. Alla bostäder hade för tiden hög standard, med rinnande varmt och kallt vatten. Öster om Finnforsvägen, genomfartsleden, ligger de högre tjänsemännens bostäder på den s.k. Kullen. På 1950-talet byggdes också hyreshus med bostadsrätter öster om vägen och området fick namnet Östermalm. Väster om Finnforsvägen ligger områden med s.k. egnahem, som byggdes med lån från egnahemsnämnden. De flesta är byggda på 1930-talet och följer den lokala byggnadsstadgan: 1½ våning, med måtten 9 x 7-8 m, oftast i resvirke eller sågspånsfyllda cementtegelväggar.

På 1950-talet tillkom också kedjehus inom den ursprungliga stadsplanen, längs Ringen. Två villaytterområden kom till i början av 1980-talet

Husen i Boliden är övervägande 1-1½-våningshus. Hyreshusen på Östermalm är högre.

Handel och näringsliv

Centrum i Boliden är Torget, där ICA-affären, pizzerian och några andra butiker ligger. Intill torget ligger också skola samt sim- och sporthall. Bensinmacken OKQ8 ligger vid Storgatan.

Verksamheterna i Boliden är först och främst Bolidenbolagets industriområde och kontor i norra delen av samhället. Här ligger anrikningsverket, där malmen från bolagets gruvor Skelleftefältet tas om hand. På området finns också Industriteknik Nord som ursprungligen var en bolagisering av Boliden Minerals underhållsavdelningar. Man har idag 2005 ca 150 anställda.

Det kraftigt växande Bergteamet har lokaler intill Finnforsvägen liksom Bolidens Mek. Verkstad och vid vägen mot Bjurvattnet ligger Lindab som tillverkar ventilationsprodukter och har 46 anställda. Inom IT-sektorn har Infologic AB utvecklats snabbt. Företaget är specialiserat på strukturerad och intelligent informationsbehandling. En av huvudägarna är Catella IT.

Offentlig service

Skolan i Boliden har åk 1-9 och svenskundervisning för asylsökande. Ortens bibliotek finns i Folkets Hus, som också har biosalong, fritidsgård och motionsdanser. 1982 byggdes sjukhem och vårdcentral i Boliden samtidigt som äldreboende Ringen76. Vårdcentralen har också apotek. Folk tandvården har mottagning på Ringen 74. Svensk kassaservice finns i busstationen.

Post- och paketservice finns på ICA vid Torget. Den tidigare så goda servicen i Strömfors är nu nedlagd. Byn får helt förlita sig på det som erbjuds i Boliden.

Slutsatser

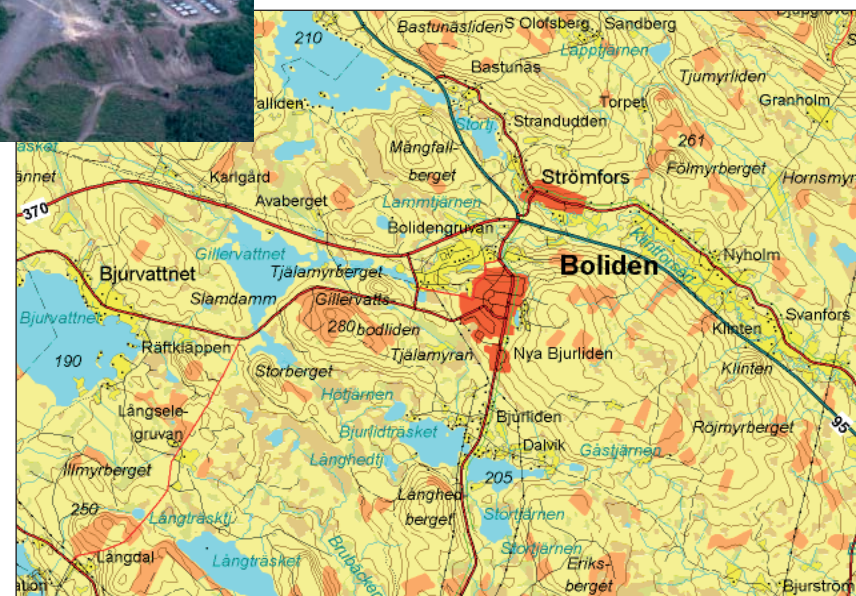
- Den ursprungliga stadsplanen, med funktionsuppdelning mellan olika aktiviteter finns kvar.
- Den offentliga servicen har dragits ner på senare år.
- Skolan är en av kommunens större utanför centralorten.
- Näringslivet har differentierats och flera medelstora företag har vuxit i storlek under senare år.

Bolidens kyrka

Bolidens skola och Centrumlekparken från öster.

FOLKLIV OCH ATTITYDER

Friluftsliv, sport och kultur

Friluftsliv, inklusive jakt och fiske, har uppenbarligen haft stor betydelse för Bolidenborna i alla tider. I början av Bolidens historia var det ett viktigt tillskott för hus-hållen att kunna fiska och plocka bär. Idrottsföreningen, BFFI, och Bolidens skidklubb (tidigare SK Kometen) är aktiva föreningar som haft framgångar i gången tid. Nu är Boliden/Rönn-skärs damlag i innebandy ortens främsta idrottslag med sju säsonger i Elitserien. Friluftsområdet kring Sidtjärn och Bolidengården ligger centralt i samhället och är flitigt utnyttjat under alla årstider. Idrottsplatsen Malmbacka invigdes 1933 och sedan 1979 finns också en ishall här.

Det religiösa föreningslivet och dess musik har också varit viktigt i Boliden. EFS har en livaktig verksamhet med bl.a. kör och blåsorkester. Det kan nämnas att dirigenten Petter Sundqvist har växt upp i Boliden. Han är idag en av Sveriges främsta yngre orkesterdirigenter.

Missionsförbundet har till nyligen haft verksamhet i Boliden, liksom Frälsningsarmén. Bolidens böneföening har aktiviteter i f. d. Missionskyrkan

Danspedagogen Eva Dahlgren kom till Boliden 1965 då hennes man blev bolagets läkare. Hon skapade Bolidens barnbalett genom privat initiativ och den kom att lägga

grunden till den kommunala dansundervisning som Skellefteå kommun startade 1974, som en av de första kommunerna i landet. Där var Eva en viktig resurs i uppbyggnaden.

En lokal revygrupp bildades för några år sedan och har gjort en årlig revyföreställning sedan dess.

Attitydundersökning

En attitydundersökning har gjorts i projektet "Boliden – det moderna samhällets kulturarv", omfattande 72 personer boende i Boliden och Strömfors. De deltagande har besvarat frågor om boendemiljön och hur man bedömer framtiden i Bolidenområdet.

Av faktorer för *valet av boplat*s anges "boendemiljön" som viktigast, följt av "skola/barnomsorg", "boendekostnad" och "vård/omsorg". Lägst prioriterat är "kultur/nöjesutbud" och "kommunikationer". Av

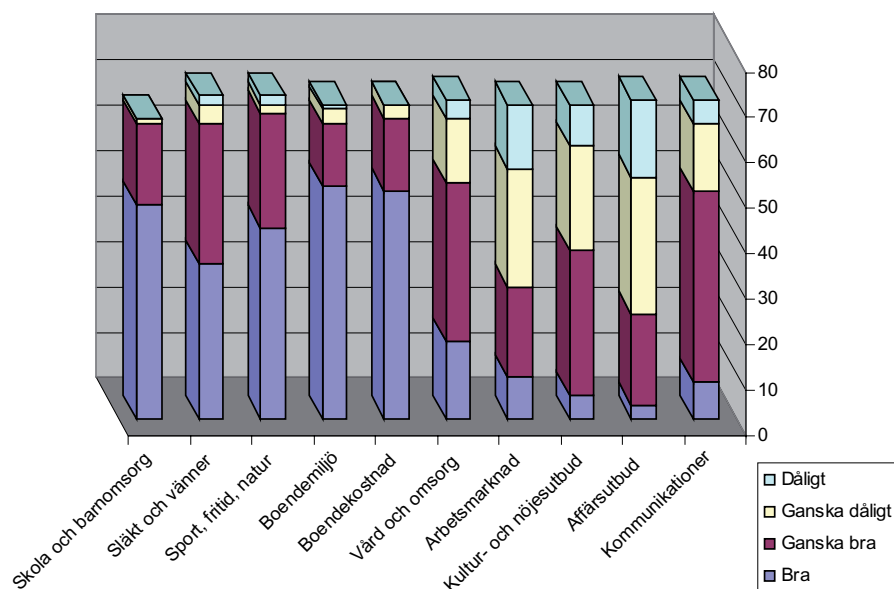
dess uppfylls enligt de tillfrågade "skola/barnomsorg"; "sport, fritid, natur"; "boendemiljö"; och "boendekostnad" *bra*. Faktorerna "släkt/vänner"; "vård/omsorg"; "kultur/nöjen" och "kommunikationer" uppfylls *ganska bra*. Faktorerna "arbetsmarknad" och "affärsutbud" uppfylls *ganska dåligt*. Diagrammet nedan visar hur man uppfattar att faktorerna uppfylls.

Av faktorer för *trivselen* där man bor anges "trygghet, social kontroll" och "hemma, rotad i miljön" som viktigast. Minst viktigt är "möten med nya människor".

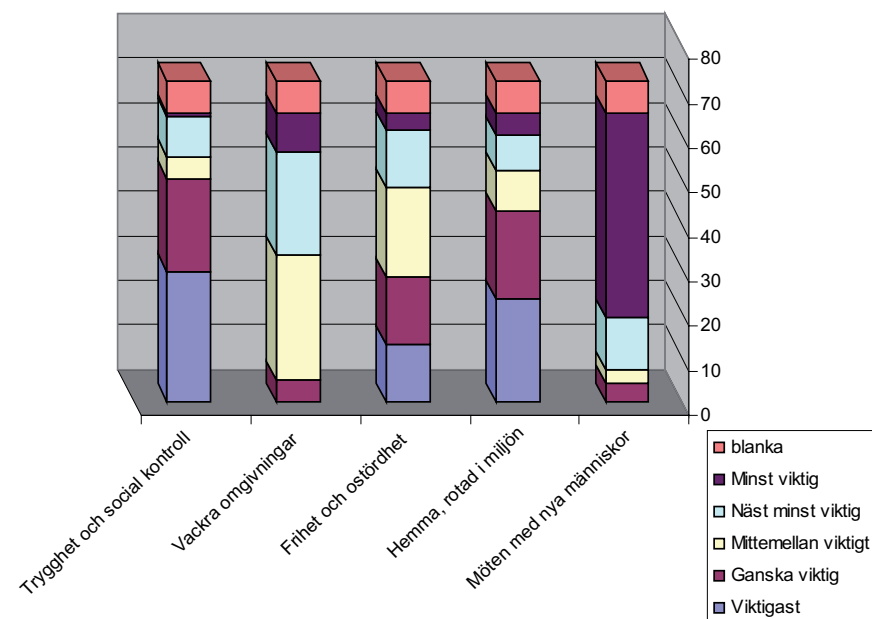
Faktorerna "trygghet" och "hemma, rotad i miljön" anses uppfyllas *bra* där man bor.

Så gott som samtliga deltagare i studien uppger att de trivs i Bolidenområdet (68 av 72 tillfrågade). 12 av 72 personer tror inte att de bor kvar om 5 år. På frågan om vad som skulle förändras för att man skulle bo kvar tycks arbetstillfällen vara viktigast. 36% av Bolidenborna och 18% av Strömforsborna uppger att miljön är lugn och trygg, 25% av Bolidenborna svarar att servicen är god och att man har "nära till allt", inklusive närhet till stadskärnan i Skellefteå. Flera personer hänvisar också

Val av boplat - Hur uppfylls dessa faktorer där du bor?

Vad tycker du är viktigast för att du skall trivas där du bor?

till den industrihistoriska miljön som något speciellt för Boliden.

På frågor om gruvföretaget Boliden Minerals påverkan på samhället och boendet tycks de allra flesta vara *positiva* eller *ganska positiva*. Däremot anger de flesta att

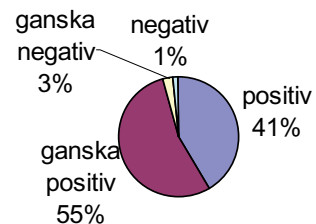
företagets påverkan på naturmiljön varit *negativ* eller *ganska negativ*.

Synen på hur Migrationsverkets flyktingförläggning har påverkat samhället och boendet är *positiv* eller *ganska positiv* bland drygt 60% av de tillfrågade.

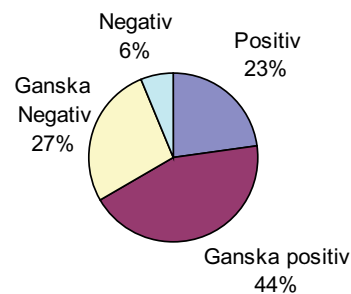
Slutsatser:

- De flesta boende trivs i Boliden och Strömfors.
- Viktiga faktorer för val av boende är boendemiljön, offentlig service och boendekostnad.
- Viktiga faktorer för trivselen är lugn, trygghet, närhet och identitetskänsla.

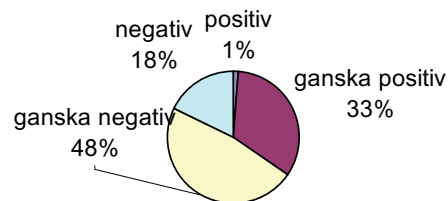
Hur uppfattar du företaget Bolidens påverkan på samhället?

Hur tycker du att Migrationsverkets flyktingförläggning har påverkat samhället?

Hur uppfattar du företaget Bolidens påverkan på naturmiljön?

BEFOLKNING

Hotbild

Bolidenområdet har de senaste fyra decennierna upplevt en svag befolknings-utveckling. Från att ha haft 4 000 invånare i församlingen vid början av 1960-talet har invånarantalet idag minskat till hälften.

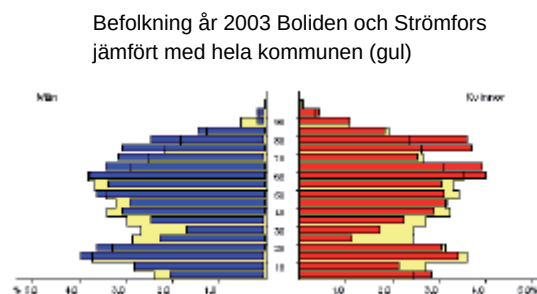
Befolkningsutveckling i Bolidens församling

år invånare ändring

1965	3585	
1975	3259	- 326
1985	2921	- 338
1995	2409	- 512
2004	1994	- 415

Vad gäller sysselsättning så är området kraftigt beroende av industri för utvinning och tillverkning. Minskat behov av anställda inom industrin är en förklaring till befolkningsminskningen, dock inte den enda. Vi vet idag att förutom den utpendling på ca 450 personer som dagligen förekommer från Boliden – Strömforsområdet så pendlar ca 250 personer in till området dagligen för att arbeta. En successivt försämrad service, som dock ännu är jämförelsevis god, har tillsammans med tomma bostäder, fallande huspriser, bristfälligt byggnadsunderhåll rivningar m m skapat negativa bilder av samhället. Om rivningar av hus som representerar samhällets mest betydelsefulla värdekärna aktualiseras förloras en del av dess identitet.

Den befolkning som under 1930, och 1940-talen helt bestod av unga människor, har idag en stark övervikt av äldre. De närmsta decennierna kommer dödstaten att bli högre än födelsetalen. Detta är ett demografiskt problem som bara kan lösas om ungdomar och barnfamiljer av någon anledning börjar finna området så attraktivt att man väljer att flytta till Boliden i större utsträckning.

Möjligheter

Låga fastighetspriser skulle kunna vara en tillgång. Här finns möjlighet att skapa hög boendekvalitet till låg kostnad i ett privatägt egna hem. Med hyresbostäderna är det mera komplicerat, eftersom hyresnivåerna inte är marknadsanpassade utan framförhandlade inom hela bostadsbolagets bestånd, är kanske försäljning av svåruthyrda fastigheter att föredra framför rivning.

En nyckelfråga är hur smidigt generationsskiftet i det befintliga bostadsbeståndet kan ordnas när den rela-

tivt åldrade befolkningen lämnar sina bostäder. För att underlätta denna process måste troligen medvetna satsningar göras för att höja områdets attraktivitet, satsningar från kommunen, eller som privata initiativ, eller varför inte i samverkan. Med utgångspunkt från vår attitydundersökning är en god boendemiljö samt en väl fungerande skola och barnomsorg de allra viktigaste faktorerna för val av boplat.

För att boendemiljön skall uppfattas som god måste husen vara väl underhållna, ytorna mellan husen väl skötta och samhället logiskt sammanhållet, utan omotiverade tomrum efter rivningar. De rivningar som kanske ändå måste utföras bör därför med tillgängliga medel styras till ytterområden eller på andra sätt förses med en logisk signatur. Ett exempel kunde vara att placera något nytt och intressant på den rivna tomten. Även med rivningar bör finnas en ambition att förbättra boendemiljön för de som bor kvar.

En väl fungerande skola och barnomsorg förutsätter höga ambitioner hos kommunen, men också att avfolkningen hejdas. Om generationsskiftet skall underlättas i bostadsbeståndet och barnfamiljer lockas att flytta in skulle denna typ av samhällsfunktioner, riktade för att attrahera yngre, ges en extra hög kvalitet i området.

Framtidsprognoser

För att beskriva hur samhället kan komma att påverkas av den framtida utvecklingen har vi valt att studera två olika befolkningsprognoser. Vi har också valt att i dessa göra två olika nedslag i tiden, ett med kortare och ett med längre perspektiv. Utifrån dessa prognoser studeras sedan hur bebyggelsen och samhällsbilden skulle komma att påverkas.

Alternativ 1

Detta alternativ är en trendframskrivning som bygger på befolkningsutvecklingen de senaste tre åren, vilka i sig visar på en avmattning i befolkningsminskningen. Siffrorna gäller i detta fall endast Bolidens samhälle.

Befolkningsprognos 1 Bolidens samhälle

<u>år</u>	<u>invånare</u>	<u>ändring</u>
2000	1638	
2010	1459	- 179
2020	1304	- 155

Utgångsläget idag är ca 100 övertaliga lägenheter och 5 - 10 obebodda enfamiljshus. En utveckling enligt ovanstående skulle i det kortare perspektivet innebära att ytterligare ca **60** lägenheter och ca **20** enfamiljshus skulle bli övertaliga.

I det längre perspektivet skulle man kunna räkna med en övertalighet på ca **110** lägenheter och ca **40** enfamiljshus.

Alternativ 2

Alternativet innebär att avfolkningen har avstannat, och förbytt i en svag befolkningsökning. Detta skulle vara en fullt möjlig utveckling om generationsskiftet i befintligt bostadsbestånd kunde förmås flyta smidigt genom inflyttning, men förutsätter med all säkerhet medvetna, strategiska åtgärder för att höja attraktiviteten som bostadsmiljö för den önskade målgruppen.

Befolkningsprognos 2 Bolidens samhälle

<u>år</u>	<u>invånare</u>	<u>ändring</u>
2000	1638	
2010	1571	- 67
2020	1597	+ 26

Även här är utgångsläget att ca 100 lägenheter är övertaliga och 5 - 10 enfamiljshus obebodda. Fram till 2010 skulle denna övertalighet bestå och spädas på ytterligare med ca **25** tomma lägenheter och ca **5** tomma privatbostäder. Till 2020 skulle dock befolkningsminskningen ha förbytt till en ökning, varför rivningar borde undvikas efter **2007-2008** i detta scenario.

Slutsatser

- För att befolkningsminskningen skall stoppas måste inflyttningen av yngre öka kraftigt, med tanke på den idag höga medelåldern.
- För att underlätta generationsskiftet krävs strategiska åtgärder som lockar barnfamiljer att flytta in.
- Med en utveckling enligt alternativ 1 kommer rivningar att vara oundvikliga under överskådlig framtid.
- Med en utveckling enligt alternativ 2 skulle rivningar kunna undvikas efter ca 2007.
- Försäljning av svåruthyrda fastigheter i för samhället betydelsefulla lägen är bättre än rivning.

STARKA OCH SVAGA SIDOR

Starka sidor

- Avstånden i samhället är små.
- Ökande antal arbetstillfällen i små och medelstora företag
- Kollektivtrafiken Skellefteå-Boliden är väl utbyggd
- Möjligheter finns för utbyggnad av samhället, både för bostäder och industri
- Närhet till naturen och strövområden är en tillgång
- Skola och badhus finns centralt i Boliden
- Utbudet av ideella aktiviteter och sportaktiviteter är tämligen stort
- God tillgång på bostäder med varierade upplåtelseformer
- Befolkningen är nöjd med boendemiljön
- Stora kulturhistoriska värden finns i byggnader och stadsplan i Boliden
- Identitetskänslan är stark hos de boende i samhället och varumärket "Boliden" är väletablerat
- Flera centrala mötesplatser finns i Boliden: torget, vårdcentralen, busstationen, Sidtjärnsområdet.

Svaga sidor

- Befolkningsutvecklingen är svag, och prognoser visar på fortsatt nedgång
- Antalet arbetstillfällen har minskat sedan 1980-talet.
- Utbudet av handel och service har minskat i Boliden
- Rivningar planeras av hyresbostäder i Boliden
- Byggnadsbeståndet är delvis dåligt underhållet
- Medelåldern bland de boende är hög
- Utpendlingen är större än inpendlingen
- Samhällena syns inte från väg 95; det ligger gömt i skogen.
- Gruvindustrins miljöpåverkan och oro för följderna av denna
- Boliden har inte hög status som bostadsort bland kommuninnevånarna i Skellefteå.

"Färglådan" vid torget – ett av de tidigaste radhusen i Västerbottens län.

Den s k Bolidengården vid Sidtjärnsområdet. Huset tillhörde tidigare fru Margareta Lundberg som sålde sin mark till Bolidenbolaget.

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Ortens karaktär

Bolidens historia är helt knuten till gruvbrytningen som startade med malmfyndet 1924. I tidigare obruten mark byggdes samhället Boliden upp av gruvbolaget, som hade ansvaret för praktiskt taget allt som rörde byggande, service mm. fram till 1965. Denna bakgrund har starkt präglat Boliden – i fråga om både samhällsbyggande och identitet. Boliden är ett gruvsamhälle. Gruvbolaget uppmuntrade inte annat företagande och Boliden var länge fullständigt dominerat av Bolidenbolagets verksamhet. Gruvbrytningen i Boliden upphörde 1967, men anrikning av malm från bolagets övriga gruvor i Skelleftefältet sker vid anrikningsverket på industriområdet i Boliden.

Under perioden 1986-96, sedan Trelleborg köpt upp Bolidenbolaget, minskades arbetsstyrkan i företagets verksamheter i Bolidenområdet. Långselegruvan upphörde 1990 och Långdal 1997. Underhållsavdelningar bolagiserades och såldes ut. Under åren 1985-1995 minskade befolkningen i Boliden med 397 personer, från 2 294 till 1 897 personer. Huvudkontoret flyttades 1997-2003 till Kanada, men idag har koncernledningen tillbaka i Stockholm. Gruvförvaltningen har dock hela tiden haft sitt kontor i Boliden. Delvis kan man söka orsakerna till denna utveckling i den omstrukturerings som gruvindustrin genomgick vid denna tid.

Idag är det många som pendlar in från omgivande samhällen och från Skellefteå. Men antalet outhyrda bostäder är stort och det kommunala bostadsföretaget vill riva

fastigheter som inte har utsikter att bli uthyrda.

Samhället byggdes upp nära gruvan och ligger på en höjdrygg, omgiven av skog. Inget äldre odlingslandskap finns i anslutning till Boliden, och skogen utgör en visuell avgränsning av bebyggelsen. Men skogen är också en resurs som utnyttjas som rekreationsområde och för jakt och fiske. Samhället karaktäriseras av slutenhet, en slutenhet som också kommer av gatornas krökningar, förskjutningar och avsaknaden av långa perspektiv. Detta kan också uppfattas som variationsrikedom och intimitet i gaturummen. Ett större öppet landskapsrum finns vid gruvområdet med bl a det gamla dagbrottet. Ett mindre finns vid Sidsjärnen med den gamla Disponentparken som intilliggande grönområde använd för motion och rekreation. Samhällets grönsstruktur består i övrigt till största delen av de rymliga villatomterna och gårdsmiljöerna kring flerfamiljshusen. Dessa var en viktig del i de trädgårdsstadsideal som präglade uppbyggnaden av Boliden, och hålls till relativt stor del ännu planterade, dock utan de en gång så karaktäristiska staketerna.

Bebyggelsen har en tätortskaraktär huvudsakligen mellan Storgatan och Finnforsvägen, medan samhällets övriga delar mera präglas av villa- eller egnahemsbebyggelse. Bebyggelsen ger ett välordnat intryck med sina likartade volymer och formspråk, samt de enhetliga placeringarna vid gatan. Det delvis dåliga byggnadsunderhållet sänker dock helhetsintrycket och förmedlar

signaler om ett samhälle på nedgång. Knutpunkter finns huvudsakligen i samhällets mitt vid torget – skolan – busstationen. Storgatan har förlorat mycket av sin tidigare betydelse som stråk, medan Sidsjärnsområdets betydelse har ökat.

Servicenivån är, trots att den under senare tid försämrats, förhållandevis god. Dagligvaruhandel, grundskola, sport- och simhall finns i centrum. Bibliotek, folktandvård, apotek och vårdcentral är utspridda inom promenadavstånd. Vägen in till Skellefteå är i bra skick och bussförbindelserna goda. Avstånden inom samhället är generellt sett små. Bostadsgatorna är utformade för liten trafikbelastning och låga hastigheter. Invånarna trivs med sitt boende och sitt samhälle. Faktorer som man värderar högt är lugn, trygghet, närhet och identitetskänsla. Negativt är oron över följderna av gruvindustrins miljöpåverkan. Medelåldern hos de boende är hög och inflyttning av yngre måste öka kraftigt om befolkningsminskningen skall stoppas.

Vårda

Värde kärnan i samhället ligger i det ursprungliga planområdet. Det är viktigt att gatunätet bevaras med alla sina finesser i form av turbinkorsningar, förskjutningar och avbrutna perspektiv. Inom detta område finns också den mest värdefulla bebyggelsen. Det välordnade intryck som förmedlas av bebyggelsens kategoriindelning, med likartade volymer och formspråk samlade,

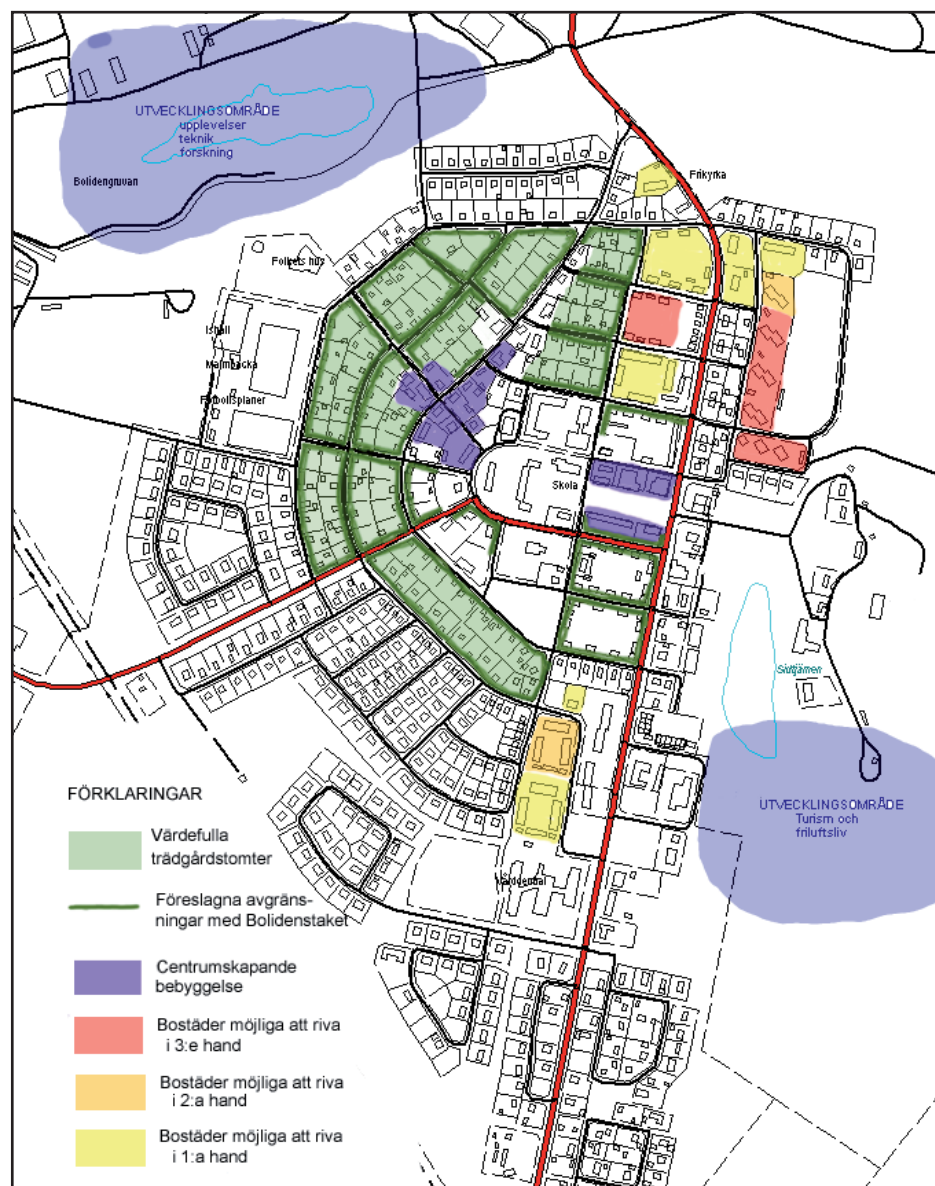
samt de enhetliga placeringarna vid gatan är värdefullt att bevara. Gaturummens fondbyggnader underlättar orienteringen och är viktiga för förståelsen av samhället. Särskild omsorg borde läggas på utformning och underhåll av dessa.

Bebyggelsen kring torget och längs Storgatans centrala delar är viktig för bibehållande av Bolidens identitet som självständigt samhälle. Här är det särskilt viktigt att bebyggelsen hålls samman och att tomma tomter undviks. Byggnaderna skulle också behöva vårdas med antikvariskt medvetna underhållsåtgärder. Skötseln av de gamla egnahemsträdgårdarna är mycket viktig för bevarande av de trädgårdsstadsideal som byggde upp samhället.

Det relativt goda serviceutbudet och de små avstånden är kvaliteter att vårda. Nya samhällsfunktioner bör inte lokaliseras i utkanten, utan i första hand inrymmas i det befintliga byggnadsbeståndet eller möjligen på lediga tomter efter tidigare rivna hus. Den goda närmiljön i boendet som Bolidenborna upplever är liksom tryggheten och identitetskänslan viktiga värden att värna.

Åtgärda

De arbetstillfällen som idag finns i Bolidenområdet med anknytning till gruvverksamheten kan förväntas finnas kvar under överskådlig framtid. Gruvbrytningen i Skelleftefältet upplever för närvarande närmast ett uppsving. Vad som skulle behövas är dels en mera differentierad

Karta över Boliden med områden för rekommenderade åtgärder.

arbetsmarknad som kunde erbjuda kvinnor attraktiva sysselsättningar, dels någon mera högteknologisk verksamhet som kunde bidra till att förflytta omvärldens fokus mera mot utveckling och framtid. Kommunen skulle kunna bidra med någon medveten lokalisering och Bolidenbolaget skulle, kanske i samverkan med Luleå tekniska högskola kunna skapa en intressant forskningsmiljö på orten.

Den höga medelåldern bland Bolidens befolkning är ett demografiskt problem som bara kan åtgärdas med en kraftigt ökad inflyttning av yngre. För att detta skall bli möjligt och generationsskiftet i bostadsbeståndet underlättas, torde medvetna, strategiska åtgärder behövas som lockar barnfamiljer att flytta in. En skola och en barnomsorg som har så hög kvalitet att den avtecknar sig i kommuninnevanornas medvetande kunde vara en åtgärd. En skola med speciell inriktning kunde bidra till attraktionen, speciella möjligheter till fritidsaktiviteter likaså.

Billiga bostäder med bra boendemiljö i det privatägda bostadsbeståndet är kvaliteter som skulle kunna marknadsföras på ett medvetet och samordnat sätt. Detta förutsätter då att boendemiljön kan uppfattas som bra. Närmiljön gör det, i alla fall av dem som bor i Boliden. Till miljön i omgivningarna är attityden mera negativ. För att vända denna negativa attityd ställs krav på både kommunen och gruvbolaget, att hantera utsläpp och föroreningar i den omgivande miljön på ett mera för-

troendeingivande sätt.

Bebyggelsen i samhället ger idag rent allmänt ett ganska nedgången intryck. Några hus står tomma och kallställda. Många byggnader visar på det eftersatta underhåll som lågt värderade hus ofta får stå ut med. Det moderna, välplanerat rena och prydliga samhället som fanns vid mitten av 1900-talet ger idag ett helhetsintryck av ett samhälle på nedgång. Det kommunala fastighetsbolaget har nyligen gjort en insats genom att på ett bra sätt rusta upp två av de mest betydelsefulla bostadskvarteren vid Finnforsvägen. Men mera behöver göras. Byggnaderna kring torget och längs Storgatans centralare delar skulle behöva "lyftas" med antikvariskt medvetna restaurerings och underhållsåtgärder. Program upprättade av stadsarkitektkontoret, för hur de aktuella fastigheterna skulle kunna utvecklas genom byggande, rivningar och underhåll för att på ett bra sätt återupprätta kvaliteterna i det som uppfattats som centrum kunde vara ett stöd.

För att förbättra möjligheterna till välskötta och lummiga egnahemsträdgårdar, skulle kommunens parkavdelning kunna bistå med skriftlig och muntlig information, riktad direkt till egnahemsägarna i Boliden. Stadsarkitektkontoret kunde bistå med typritningar för staket och grindar för att stimulera återuppsättande av de tidigare så typiska "bolidenstaketen."

Tomma hus som inte kan förväntas bli bebodda inom de närmsta åren bör rivas. Men det är viktigt att alla tillgängliga medel används för att styra rivningarna till perifera lägen, och till bebyggelse som inte har höga kulturhistoriska värden. Det allmännyttiga bostadsbolaget bör fortsätta att genom satsningar på underhåll och boendemiljö, samt i möjlig mån hyresättning, styra över efterfrågan mot de för samhället mest betydelsefulla bostadskvarteren. Försäljning av svåruthyrda fastigheter i betydelsefulla lägen är att föredra framför rivning.

Intarsia på dörr i Bolidens Folkets Hus.

Utveckla

En eventuell utbyggnad av samhället skulle inte möta några problem. Områden för nya bostäder finns redovisade söder om samhället på de översiktliga planeringsinstrument som framställts. Dessa kan mycket väl användas. Men i första hand bör ambitionen vara att bygga igen de tomma ytor som uppstått där hus rivits. Där finns idag ytor främst på Östermalmsområdet. Inom de närmsta åren kommer troligen också några kvarter väster om Finnforsvägen att bli tömda. Dessa bör tas i anspråk i första hand när samhället åter börjar växa. Boliden har alltid varit väl sammanhållet. Närhet har varit ett av samhällets viktigaste kvaliteter, något man bör bygga vidare på vid en framtida utveckling.

Sidjtjärnsområdet skulle kunna utvecklas med ytterligare anläggningar för motion och friluftsliv. Gärna någon mera speciell attraktion som kunde locka besökare till camping i området eller till övernattnings i det högklassiga brukshotellet. Utrymme för sådan expansion finns i söder och sydväst.

Det gamla gruvområdet med de tidigaste byggnaderna och dagbrottet är miljöer med industrihistoriskt värde. Det utgörs av en stor öppen yta, och har ett läge mellan det nu använda industriområdet och samhället som skulle kunna göras tillgängligt för allmänheten. Genom efterbehandling av industriområdets olika element, en medveten landskapsgestaltning som tar tillvara områdets möjligheter för att skapa estetiska

och pedagogiska värden samt intressanta upplevelser i såväl byggnader som miljö, skulle området kunna bli till en attraktion för Boliden. Det skulle höja företaget Bolidens anseende som ansvarstagande exploatör och samhällets attraktionskraft som boendemiljö. Förslaget ”Artificiellt landskap” utarbetat av Maria Marklund

som examensarbete vid SLU, kunde lämpligen tjäna som underlag för en sådan omgestaltning av det gamla industriområdet.

Bolidens gruvstuga av idag, med bilder från företagets historia.

